

Alternatívák — felelősségre

Sokféle „játéknak” voltam tanúja, kissé tán cselekvő részese is az utóbbi években. (Lassan, sajnos, azt mondhatom: évtizedekben.) Tanúja és részese voltam annak, amikor úgy 1968—1972 között új mederbe akartuk terelgetni a társadalmi-gazdasági cselekvéseket. Ártatlan lelkesedéssel, mert hittünk abban, hogy egy — alapvetően közgazdasági indíttatású — reform mindent, vagy szinte mindent megold. Mert akkor is nagyjából világos volt, hogy sok mindennek változnia kell a magyar gazdaságban, tán mindannyian, hogy a gazdaság, bár alap, s mint ilyen, meghatározza a felépítmenyt, nem légtüres térben, hanem adott társadalmi szituációban és játékszabályok szerint működik. S e játékszabályok, amelyek akkor ugyan már messze nem a voluntarizmus, csupán az egyenlő(sdi)ség jegyében fogantak, gyakorlatilag lehetetlenné tették a játszma stratégiai célokhoz megfelelő lejátszását. Mert a szabályrendszer volt a lényeg, a cselekvések rendre elakadtak, merev falakba és bírói-síp-szókba ütközve, mielőtt igazán rendszerré állhattak volna össze, s végül, az utolsó percben még megjött a tizenegyes is. Igazságosan ugyan, a szabályok kerülhetetlen tisztessége szerint, csak éppen hamvába omlasztva egy folyamatot, mielőtt igazán kibontakozhatott volna. És azt sem lehet tagadni, a felátlan szinte osztatlan elismerés fogadta az ítéletet, mert az új játéktípus nemcsak a szabályok akkori merev rendjébe, de az ösztönös toleranciába sem fért bele. Mert akkor — és kérem, tényleg emlékszem rá! — még a néhány száz forintnyi jövedelembeli differenciákat is nehezen viseltük azonos helyzetben belül, hiába hitelesített kétszeresre is a teljesítmény. És magát a teljesítmény fogalmát is kétségbe vontuk, és végképp nem tudtuk elképzelni, hogy egy vállalati igazgató vagy tehetséges mérnök — ha valóban értékelhető, mérhető gazdasági hasznot hoz — két-háromszorosát is megkeresheti, mint saját cégének bármelyik kubikosa. (A kubikost nem véletlenül hozom föl példaként, mert az akkoriban elit szakma volt. Egy ismerősöm vállalati igazgatóként volt akkortájt úgy húsz-harmincadik helyen a vállalati bérlistán. Jobbára éppen a kubikusok előzték meg különböző pótlékaik jóvoltából, s nem a tehetséges mérnökök. Sajnos.)

Szóval, lezárult egy fejezet. Reményeink egyik fejezete. Sokan, nagyon sokan asszisztáltunk, amikor ráhúzták a szemfedőt. Ki azért, mert az új módi örökéletűnek hitt játékszabályokat sértett; ki azért, mert cselekvésképtelen helyzetében semmi jót nem várhatott a lehetséges változásoktól; ki pedig azért, mert rájött: az ellenszélben jobb leereszteni a vitorlákat, mint kétséges eredményű lavírozásba kezdeni. És közben nagyjából tudni lehetett: megtorpanni mégsem lehet. Mert az akkortájt is sokszor megfogalmazódott: ha ugyanúgy próbálunk élni és dolgozni, mint addig, sorsunk óhatatlanul csak a folyamatos, lassú, szinte észrevétlen lecsúszás, visszaesés lehet.

És lőn! — mondhatnánk. Persze ez így, ily egyszerűen kijelentve nemcsak durva leegyszerűsítés, hanem tán tisztességtelen hatásadás is a maga nemében. Mert az 1972-t követő hat-nyolc évben egy ország reménykedett. Abban, hogy nem kell föltétlenül bevennünk a keserű pirulát! Abban, hogy kialakult, tisztas, sokaknak, nagyon sokaknak tisztas közegét nyújtó szabályaink kereteiben is boldogulhatunk, ha többet és jobbat dolgozunk. És akkor határainkon valóban megállíthatjuk az árrobbanás, a cserearányromlás rémeit. És közben százmilliószám vettük föl a hiteleket, hogy életszínvonalunk — megszokott — emelkedő tendenciáit is finanszírozzuk, túl az egyszerű fönttartáson. Pedig teljesítményeinkből igazán már arra sem igen tellett volna. De hát megszoktuk, hogy az életszínvonal évenkénti öt százalékos javulása szerves része a szocializmusnak, amiről úgy hitte a közgondolkodás, hogy anélkül nem is szocializmus a szocializmus. És akkor, amikor másutt csúcokra ért el a munkanélküliség, rekordokat döntögetett az inflációs ráta, mi hitelekkel finanszíroztuk ezt a közhiedelmet. Rézint, mert az 1972-es kudarc után úgy hittük, ez az elv — mármint az egyenlőségi — elválaszthatatlan a szocializmus gyakorlatától, rézint pedig mert még olesónak tűnt és bőségesen csordogált a hitel.

Igaz, közben, e viszonylagos, tulajdonképpen bizonytalanságtól terhes eufória közepette már hangzottak el figyelmeztetések. Nagyon is nyomatékosan, az akkor még első titkárnak hívott funkció tapasztalataival, információival hitelesítve: *csak azt fogyasztathatjuk el, amit megtermelünk!* De akkoriban — lévén, hogy a hitelekrol is csak szégyenlősen ejtettünk szót, fölhasználásukról pedig akkortájt sehogyanszem — mindenki úgy hihette, hogy messze többet termelünk, mint amennyit elfogyasztunk. Mert senki sem vette a bátorságot, hogy konkrétan is elmondja: minden, a boltban elköltött száz forintunkból úgy tíz — hitelből származik. Amit, természetesen, majdan vissza is kell fizetnünk.

És a fizetség... Ismét fordult a kocka. A világgazdaság kiheverte csipkerózsika-álmát. Éppen azért, mert egyesek nem aludtak. Fordulhatott a kocka, s akik léptek, fejlesztettek, átalakultak, intenzifikáltak a elektronizáltak és automatizáltak és új technológiákat, gyártmányokat voltak képesek piacra dobni, megrendütek. Igaz, az olaj még drága maradt, de az új termékekkel és technológiákkal diktált árakhoz képest ismét olcsó lett. És lefelé is indult az ára. De nagyon drága lett a fellendüléssel a tőke, a hitel, mert a kamatkondíciók visszafelé is változtak, hátrányunkra, s annyi adós ország hátrányára. És e hátrányt halmozottá tette az, hogy fejlesztések, előrelépés híján — minthogy a hiteleket elsősorban életszín-

nalunk finanszírozására használtuk föl! — mi ki- és lemaradtunk e tudományos-technikai-technológiai bizniszből. Igaz, kimaradtunk a csúcs-munkanélküliségből, az egy-két-három év alatt lezajló szuper-inflációból, az életszínvonal gyors, bár differenciált romlásából, százezrek, milliók pályavesztéséből, új szakmák elsajátításának kényszeréből, ami e gyors kilábalás ára volt másutt.

Mi is lépegetni kezdtünk, s lépni is, valóban. Lehet, hogy tán későn és lassan és megfontoltan a kellenél. De ki tudja, egy szocialista társadalomban hol húzódnak a megfontoltság igazi határai?

Azt hiszem, senki és így én sem tudok tippeket adni. Annyi bizonyos, hogy keserű tapasztalataink voltak akkor, amikor társadalmi méretekben próbáltunk kimászni a langyos vízből, amiről nagyjából tudni lehetett, hogy folyamatosan hűlni fog. Mint ahogyan le is hűlt, a vártnál is jobban.

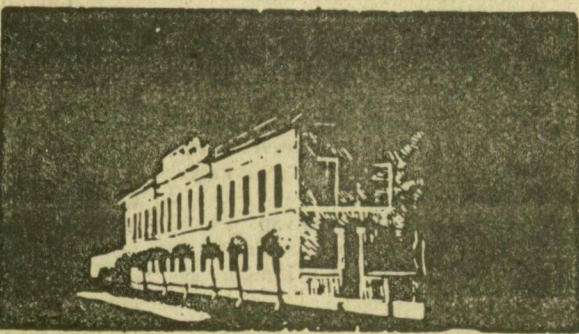
És most hogyan tovább? — kérdezhetnénk. A válaszokat határozott parthatározatokban és a sokszor bizonytalankodó gyakorlatban kereshetnénk. Mert hát sokkal nehezebb helyzetben vagyunk, mint 1972-ben, amikor széleskörű ellenállás bénított meg egy — lehet, hogy nem tökéletes, de biztató — reformot. Egyszerűen: immár nincsenek egyéni, közösségi, csoport- és országos tartalékaink, mint akkor még bőven voltak. Mert a városok építkeztek, s most mindazt, amit közben építettek, csökkenő nemzeti reáljövdelemből kell fenntartani, az 1972-es összeg sokszorosáért. A vállalatok beruháztak a bőven csurranó állami forrásokból, s e beruházásokat sokszor veszteségesen, vagy null-szaldósan is működtetni kell, hogy megmaradjanak a munkahelyek, s hogy mindaz megkapható legyen a boltokban, amit megszoktunk. (Vagy legalábbis a megszokott áremelkedésektől nem túlzottan elszakadó árért megkapható legyen.) És az államnak sincsenek igazán tartalékai a valódi előrelépés finanszírozására, mert jövedelmeit fölemesztí a meglévő helyzet fönttartásának napi követelménye, beleértve az életszínvonalat, a lakás- és energiahelyzetet és sokminden mást, ami egy ország működőképességéhez tartozik. És e követelmények forrásait is onnan tudja biztosítani a költségvetés, ahonnan a legnehezebb: azoktól a vállalatoktól vonja el, amelyek a legnyereségesebbek, amelyek a legrugalmasabban tudnának előre lépni, a jövő érdekében.

Míndez természetesen kényszerhelyzet. Mint ahogyan az is, hogy lassanként kezdjük legalább korlátozott körben, mégis immár társadalmilag nevezhető méretekben fölismerni egy valahai mondat — „csak azt fogyasztathatjuk el, amit megtermelünk!” — súlyos, valódi értelmű. És eljutottunk odáig, hogy kockázatokat várunk el és sürgetünk. Kockázatokat magánszemélyektől, felelőségteljes kockázatokat vállalatoktól, termelő és kutató közönségtől. De úgy érzem, még mindig nem jutottunk el odáig, hogy e kockázati igényt és követelményt kiterjesszük össztársadalmi méretekre, s ehhez alakítsuk játékszabályainkat is. Mert a szabályrendszer alig-alig változott, még mindig az adott szituációt tartja szem előtt elsősorban, s nem a stratégiailag megfogalmazható, lehetséges, reális jövőket valamennyikét. Mert egyéntől és csoporttól és vállalattól valódi előrelépés, valódi, egészséges kockázatvállalás aligha várható, amíg a feltétel- és játékszabályrendszer bizonytalan és hátrányos az újra vállalkozónak, mert nyereségéből kell finanszírozni az előrelépésre képtelen sokaság helyzetének meg- és fönttartását.

Félmegoldások — gécmkák, végécmkák, s ki tudja, mi minden még — bőségesen születtek, ellentmondásosan, ellenérzéseket is bőségesen indukálva. De ez csak a felszín, ha nagy segítséget is jelent, átmenetileg, ellenérzéseket is vált ki. Tán szintén átmenetileg.

A megoldás — úgy érzem — alighanem az össztársadalmi méretű felelősségvállalás, össztársadalmi és -gazdasági megújulás lehetne, amelynek ódiomát mindenki tehetsége, illetve tehetetlensége szerint differenciáltan viselné. Nyilván „szolidabb” és „szociálisabb” békára gondolok, mint amilyent másutt, és a hetvenes években le kellett nyelni. De annyit bizonyosan hiszek, hogy az egyéni- és/vagy csoportfelelőség mit sem ér az össztársadalmi felelőség kényszere nélkül. Mert ezek, százezrek nem húzhatnak magukkal bekésen dolgozó milliőkat. Mert ezek belerokkannak, amazok tiltakoznak. És össztársadalmi stratégiához tartozó határozott taktika nélkül az sem biztos, hogy azok a százezrek valóban jó irányban húznak. Mert a pályán is akkor lehet határozottan tizenegyest jelentő faultot inteni az utolsó percben, ha biztosan tudom: kiegyenlített, progresszív erők küzdenek egymással, s nem az ügyet, a célt befolyásolja a döntés, csupán egy adott mérkőzés sorsát. Ehhez viszont egyértelmű és egynemű közegre, abban pedig normatív szabályokra van szükség.

SZÁVAY ISTVÁN

CS. PATAJ MIHÁLY METSZETE

TANDORI DEZSŐ KÉT VERSE

Új ákom-bákom

Mit tudok nézni a lombtalanodó fákon én is, kérdem. Még nem szálltak le mind a levelek. De ez már őszi rajz, van valami rejtek értelme, meglehet, összevissza ágak írják, talán meg kéne fejtenem, értenem kéne, tenni valamit? S miért nézem az eget is annyit, emlékszem-e egyetlen álomarcú felhőre is, él-e bennem hű arcképe bármelyiknek? Kék után megint a kékség; s valami szépség van amott, a városi forgalomban, hidon, kocsik közt, szívemnek mi köze hozzá, a nyugtalan áramláshoz? Hajók jönnek-mennek; semmi se enged nyugtot; pedig milyen egyszerű mind!

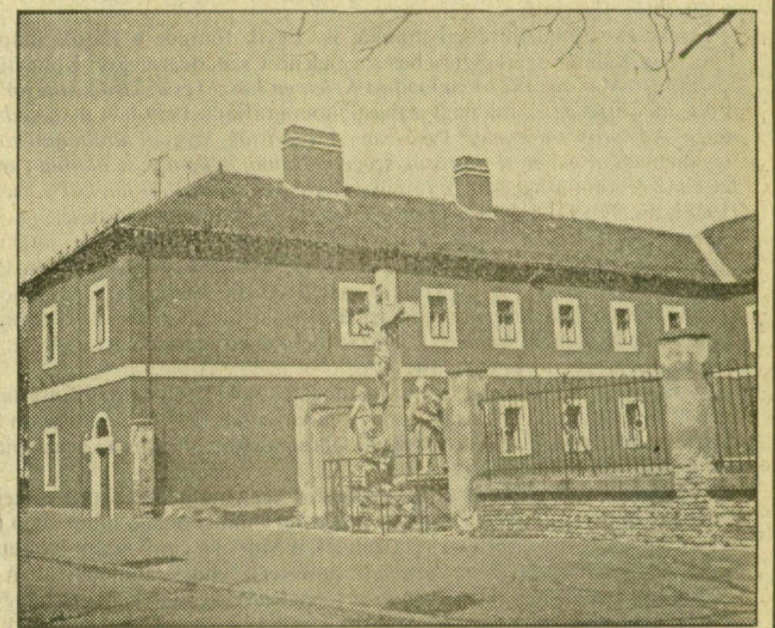
Olvasom ezt a verset a század elejéről, így, ezúttal így, forgatom, azóta mennyi változás, és mennyi az, ami nem változik mégsem, sosem. S ha én azt tudnám, ha én is...! Mi a legszebb, mi a legjobb, merre menjek, minek élek, és mi lesz velem? Hanem hát előbb el kell menni tudószerűre, nem messze a kórháztól. A fák még nem hullatják le lombjukat, azok a pompás taposófűvek a járdák szélén nem tűnnek el sárga, rótt, tördelődve domborodó színek alatt. Ez már egy másik ős, mégis, hogy elérkezett az évforduló, szinte azok a napok, mikor távaly a kórházkerületi fái alatt járkáltunk körbe-körbe, és minden este ottmaradtál, néztem föl kiviláglott ablakodra a tudógondozó mellől, idegesen tépdestem pár taposófűndát a madarainknak, ime, mégis, most, hogy fordul az év, neked csak fél vesére, ugyanaz jár át, és arra gondolok, hogyan értem a változások rajzolatát, mit tegyek, meg egyáltalán. Nincs jobb: gyerünk, járjunk egyet — újra ott! Ehhez sokkal több kedvem van, mint belátogatni — ráér! — a gondozóba.

Egyszerű hőértékek

Mekkora értéke van megint egy közönséges pamutsockinak, kötött harisnyának, a fürdőszobában nem ajánlatos most aztán már meztőláb ücsörögni! Madaraink miatt sortban járok, de dupla trikót húzok, két szép ujjas trikót, és alsónadrágból is kettőt. Egyik vasárnap a televízió műsorában a Forma 1-es autóversenyzőt ünnepelték, vagyis elmondták, születésnapja volt, és miit kájon menedzserétől? Vett neki 121 alsónadrágot! Hát az évszak, a konok menedzser mit tesz, ugye, ő is! Fokozódik az egyszerű dolgok értéke, mondom. Egy jó leves, meg lehet főzni két-három napra; a tévéhíradó; a magunk alá körbe gyűrt, légréstelenített takaró! És korán alkonyodik. Madaraink egyre hamarabb hagynak itt minket, begubóznak szinte mozdulatlan álmukba, folszökkennek fűszekkeibe, onnét nézegetnek, sipitognak, hogy takarjuk le őket — természeti lények. Hát mi magunk? Csak úgy ide-oda, ennyi minden közt. Megrövidülnek a szellőztetések; a lakás hőfoka lejjebb száll, a kellemetlen fulladatot szinte azonnal a borzongatás követi. Hol veszett el az átmenet? S mi lenne az? Odakint a Duna, a fák, szemközti a házak, ez a derengő-fakó fény: mintha egy másik városban lenne. Emlékszel azokra a szeptemberekre, mikor elmentünk Délre, olesőbb utószézon, meg egy kis futamodás... az adriai sziget. Kályha se volt abban a kő házban szinte, egy télikabát súlyosult a szűjártos szekrényben; de a takarót körbe magunk alá gyűrtük a végén ott is, hajnalban hideg jött be az ablakon a madarak viszonylag korai zajával. Kimentünk a piacra, ott volt közel, a benzinkút mellett, mentünk sortban, dupla trikóban, dupla alsónadrágot húztam. A bőrröndök készletei egészségesen kimerültek, olyan volt, ha most visszagondolok az egészre, mint egy elnyújtott születésnap ünnepség, aztán... most megszülettünk, ez itt az élet huzamosabb része, az egyszerű dolgok fölértékelésével.

Szeged műemlékei

6. FELSŐVÁROSI KOLOSTOR

A Munkácsy utca 9. szám alatti épület „műemlék, eredetileg minorita kolostor, későbarokk stílusban 1784-ben épült Lechner Vencel terve szerint.”

A Belgrádból 1739-ben Szegedre menekült minoriták Felsővároson először kápolnát rögönöztek, majd kolostort építettek. Szeged város tanácsa 50×51 négyszögöl területen négyszög alakban jelölte ki a kolostor helyét, ott, ahol valamikor a Szent Miklós templom állott. A század derekán egyik legfontosabb szegedi építkezése 1747-től 1767-ig tartott, a munkálatokat

Dobi János szegedi mester végezte, részt vett az építésben Fuhrmann Rókus rendi testvér is. A monumentális hatású épület lépcsőháza csak 1784-ben készült el. A templom és mellé épült előkeres rendház, a kerítésbe helyezett szoborcsoport Szeged egyik legszebb hatású terét alkotja. A kerítést három mellékalakos barokk feszület díszíti. Ezt a városi kórházat is alapító Pozsonyi Ignác állíttatta.

A rendház — melyet a közelmúltban újjitottak föl — 1950 óta a Kiss Ferenc erdészeti szakközépiskola kollégiuma.